

SOFFAR

ב'ה

5775. Tevet, XVIII. évf. 1. szám ★ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

ZARÁNDOKÚT AUSCHWITZBA

„... Az Örökkévaló megőrzi téged minden rossztól, megőrzi lelkedet. Az Örökkévaló megőrzi mentedet és jöttödöt, mostantól mindörökké!”
(121. zsoltár)

A Rétközi Múzeum igazgatónöje, Vofkori Marika hívta fel a figyelmemet Juditra, aki útja során betért hozzájuk megpihenni. Miután visszatért az útról, ismét elment a múzeumba, kedves ajándékokkal köszönve meg a szíves fogadtatást.

A neve Cseke Judit. Hajdúnánáson lakik, angoltanár. 2014 nyarán hosszú évek tervezgetése után elzarándokolt Auschwitzba. Úgy, ahogy valaha szokás volt zarándokolni: gyalog. 550 kilométert tett meg.

Beszélgettünk. Ritkán kérdeztem közbe. Végignéztük a fotókat, folyamatosan kommentálta. Az auschwitzi képekhez érve elhallgatott, némán néztük végig...

Miután Erdélyt kettéosztották, szüleim román részre, Torda mellé kerültek. Édesapám a román hadseregben szolgált. Kisinyovba vitték őket, onnan a többiekkel együtt tovább került volna a frontra. Ő azonban lefizetett egy tisztet, hogy engedje haza szabadságra. Amint hazaért, rögtön elégették az egyenruháját – amúgy is tele volt tetvekkel –, és átszöktek Kolozsvárra. Onnan azután édesapám szülővárosába, Szilágycsehbe költöztek, ha jól tudom, '42-ben. Béreltek egy kis házat, éppen a zsinagóga mellett. Édesanyámat, aki románul is tudott, egy idős ügyvéd alkalmazta, aki a zsidótörvények miatt már nem vezethette az irodát. A titkárnő, egy 4-5

éves gyerek anyja is zsidó volt. A férjét elvitték munkaszolgálatra, ő túlélte a holokausztot, de a felesége és a kisfia nem. Én ezért a három emberért: az ügyvédért, a titkárnőért és a kisfiáért (a nevüket sajnos nem sikerült megtudni), és persze a többi szilágysági zsidóért zarándokoltam el Auschwitzba.

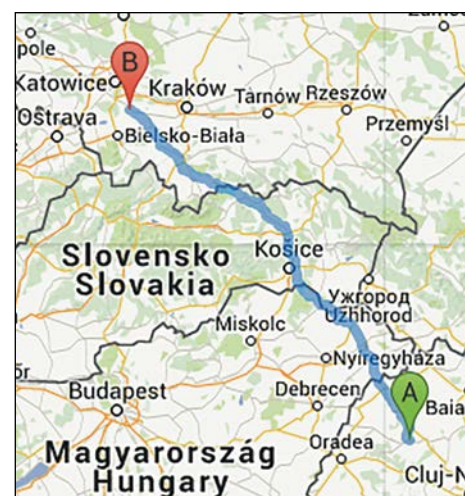
Amikor kezdett eldurvulni a helyzet, mondogatták az irodában is, hogy valószínűleg elviszik őket. Édesanyám nem nagyon hitte, de végül egy hajnalban bekövetkezett, amitől tartottak. Előző nap, amit lehetett, bevitték a zsinagógába: élelmiszert, értéktárgyakat. Miután elvitték a zsidó lakosságot, éjszaka megkezdődött a járkálás, a szüleim jól hallották: elhordták a zsinagógából mindent. Úgy hallottam, máshol meg se várták, hogy besötétedjen.

A gettó Szilágysomlyó mellett, egy mocsaras helyen volt, ott is téglagyár lehetett valamikor. Állítólag az volt a legembertelenebb gettó. Úgy tudom, körülbelül hat hétig tartották ott őket, közben megpróbálták kiverni belőlük, hová rejtették a pénzüket és az értéktárgyaikat. Kimerülten, kiéhezette vittek őket onnan Auschwitzba. Utánanéztem: 80 százalékuk egyenesen gázkamrába került. Onnan, a volt gettó helyéről három kavicsot vettem fel, azt vittem magammal.

Akiknek meséltem a tervemről, kezdetben érdeklődve hallgatták, aztán szinte mindegyik megjegyezte: valami oka csak lehet, hogy így bántak a zsidókkal! Édesanyám csak jókat mondott azokról, akiket ismert: tisztességes, művelt, jó embereknek tartotta őket.

Rendszeresen látogatom a szüleim, a nagyszüleim sírját, a dédszüleimét is bo-

zótól benőve találtam és rendbetettem, én ezt kötelességemnek tartom. Auschwitzba, az emberiség temetőjébe is kötelesség elmenni, de nem turistaként, mert az nem látványosság. Legalábbis én nem tudtam volna úgy elmenni. Úgy gondolom, kizárólag zsidóknak illik járművel odautazni. Szervezek ki-

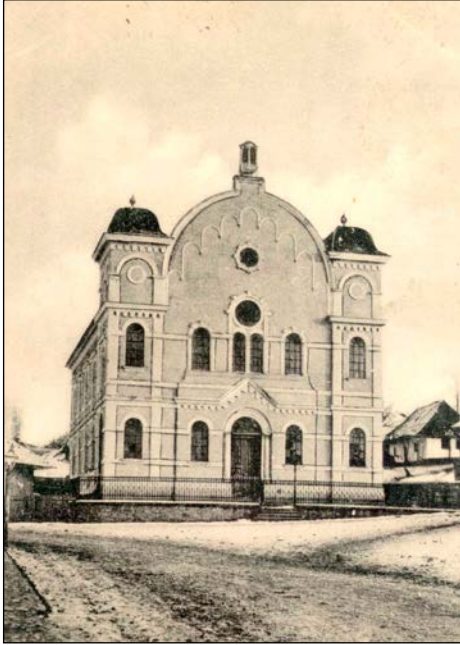
Az útvonal

rándulásokat Erdélybe, Olaszországba. A buszban mindig elmondom, mi következik, mit fogunk látni. Próbáltam ezt kivetíteni Auschwitzra, és rájöttem, hogy úgy nem lehet... Évekig terveztem az utat. A nagyobbik fiam tudott mindenről, a kisebbiknek éppen csak megemlítettem. Arra egy percre sem gondoltam, hogy feladom... Minden éjjel 1-2 óra körül aludtam el, és 6-kor már úton voltam, könnyedén, tele energiával. A lábam persze az első nap végére tele lett vízhólyaggal, de arra gondoltam, hogy akikért, amiért megyek, ahhoz képest ez semmiség.

Július 15-én hajnalban indultam Szilágysomlyóról és augusztus 2-án

kora délután, a roma holokauszt emléknapiján értem oda.

Útközben megesett, hogy kissé öszszezavarodtam. Úgy tudtam pl., hogy Dombrádnál át lehet kelni a Tiszán komppal, aztán kiderült, hogy nem, úgyhogy vissza kellett fordulnom. A szálláshelyekkel is volt olykor probléma. Az első nap több mint 37 kilomé-

Az egykori zsinagóga Szilágycsehn

tert gyalogoltam. A motel, ahol tervem szerint megszálltam volna, tele volt, mert az összes helyet lefoglalták útépitő munkásoknak. Tovább mentem és Érszakácsin próbáltam szállást találni. A parókián próbáltam előbb, de ott nem volt senki. Aztán arra jött egy hölgy, aki megkérdezte, miben segíthet. Mondtam neki, hogy szállást keresek. Felajánlotta, hogy aludjak nála. Enni-innivalót adott, még ajándékot is kaptam tőle, mint a mesében. Reggel el akart kísérsni a buszhoz. Mondtam, gyalog megyek. Nem értette. Később sem értette ezt senki, akinek elmeséltem.

Az út további részén is az egyházaknál kerestem szállást. Nem mintha rá lettem volna szorulva, inkább kíváncsi voltam, hogyan reagálnak arra, hogy zarándokúton vagyok Auschwitz felé. Volt, ahol szívesen vendégül láttak, de olyan is, ahol azt mondta a tiszteletes úr: menjen innen, hagyjon békén. Nagykárolyban például azt mondták, ezernél több vendéget várnak, így engem már nem tudnak fogadni. A templomhoz közel, a gimnázium kollégiumában

szálltam meg végül. Reggel felébredtem, kinéztem az ablakon, megláttam a zsinagógát...

Családomra a racionalitás, józan gondolkodás volt jellemző és megmagyarázhatatlan jelekben, csodákban nem hittünk. Utamon mégis, mintha félreérthetetlen jelzéseket észleltem volna: légy nyugodt, megoldódik minden.

Két alkalommal olyan eső volt, hogy majdnem kikészített. Muszáj volt mennem, nem maradhattam ott az úton. Időnként megállt mellettem egy-egy jóindulatú autós, és persze nem értették, miért nem ülök be melléjük. Kassa és Eperjes között az autópályán mentem. A zaj eléggé zavart, amúgy nem volt semmi gond.

Sehol nem időztem sokáig, pedig látnivaló lett volna jócskán, de nem kirándulásra indultam, hanem zarándokútra. Éppen ezért előre nem sokat olvastam a nevezetességekről, inkább a hazaérkezés után néztem utána, mit is láttam. Legfeljebb tíz lépésnyit tértem el időnként az utamtól egy-egy látnivaló kedvéért; nem csak azért, hogy ne veszítsek időt, hanem azért is, hogy ne tereljék el a gondolataimat. Nem vettem újságot, nem hallottam

újsságot, nem hallottam munkásoknak. Tovább mentem és Érszakácsin próbáltam szállást találni. A parókián próbáltam előbb, de ott nem volt senki. Aztán arra jött egy hölgy, aki megkérdezte, miben segíthet. Mondtam neki, hogy szállást keresek. Felajánlotta, hogy aludjak nála. Enni-innivalót adott, még ajándékot is kaptam tőle, mint a mesében. Reggel el akart kísérsni a buszhoz. Mondtam, gyalog megyek. Nem értette. Később sem értette ezt senki, akinek elmeséltem.

Az út további részén is az egyházaknál kerestem szállást. Nem mintha rá lettem volna szorulva, inkább kíváncsi voltam, hogyan reagálnak arra, hogy zarándokúton vagyok Auschwitz felé. Volt, ahol szívesen vendégül láttak, de olyan is, ahol azt mondta a tiszteletes úr: menjen innen, hagyjon békén. Nagykárolyban például azt mondták, ezernél több vendéget várnak, így engem már nem tudnak fogadni. A templomhoz közel, a gimnázium kollégiumában

se mentem, mert más dolgait – cipőket, szemüvegeket – nézni én illetlenségnek tartom. Aztán kivettem a megőrzőből a hátizsákomat és átmentem Birkenauba, ez kábé másfél-két kilométer. Oda viszont nem akartak beengedni a hátizsákkal, megőrző meg nem volt. A feketebe öltözött őr meglepően durván szólt rám, de engem akkor nem zavart semmi. Elindultam a kerítés mentén, fotóztattam, aztán megláttam egy nyitott kaput, bementem...

Visszafelé vonattal jöttem, ehhez előbb el kellett menni Krakóba. Reggel fél hét körül indultam, délután már otthon voltam.

Nem szoktam mesélni az útról, csak ha kérdeznak. Az emberek, akiknek meséltem, általában a teljesítményt értékelték, a többit nem nagyon értékelték. Nem érdekel; hiszem, hogy akikért tettem, azok úgyis tudják... Kérdeztem a szüleimet, miért nem tettek annak idején valamit. Persze kérdezni könnyű. Úgy érzem, hogy ha én ezt a 19 napot képes voltam végiggyalogolni, akkor tenni is képes lennék; hogy én nem fordítottam volna hátat. Hiszen ez az egész szörnyű történet a cserben-

A nagykárolyi zsinagóga

hagyásról szól! Ezt nem tudja kiheverni az emberiség. Mikor 13–14 évesen elkezdtem olvasni a holokausztról, azt mondtam magamban: milyen jó, hogy nem németnek születtem! Aztán lassan kiderült, hogy mások is benne voltak: magyarok, lengyelek...

Az emlékezésen túl ez a zarándokút volt egyben az én vezeklésem...

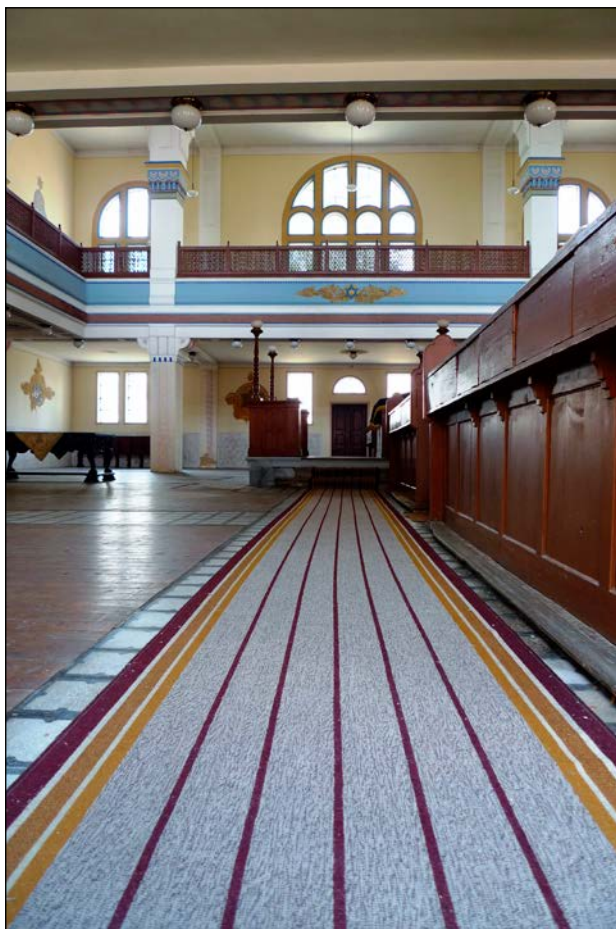
ZSIDÓ KÓRHÁZ A VÉSZKORSZAKBAN

A nyíregyházi zsidó hitközség Bernstein Béla főrabbi kezdeményezésére akciót indított egy hitközségi kórház felállítására, adta hírül a Nyírvidék, 1918. ápr. 9-i száma. Az adakozásból felállítandó kórház 1925-ben került tető alá, de a hitközség nehéz anyagi helyzete miatt befejezni nem tudta, végül a negyvenes években a megye vásárolta meg az épületet megyei szakorvosi rendelőintézet céljára.

A zsidó lakosság gettóba költöztetése idején ezért nem volt a városban olyan egészségügyi intézmény, ahol a hitközségi betegeket ápolni lehetett volna. Márpedig a több ezer (17.580 fő) gettóba kényszerült ember között sok volt az ápolást igénylő idős, az egészségügyi ártalmakra érzékenyebb nő és gyerek. Nem beszélve arról, hogy egy ilyen kis területre összezárt tömegben törvényszerűen felléphetek olyan egészségügyi problémák, melyek könnyen közegészségügyi vészhelyzetet is okozhattak.

A problémát látva a belügyminiszter így rendelkezett 1944 április 7-én: „A Budapesten székelő Zsidó Központi Tanácsot kötelezem, arra hogy Nyíregyházán, Ungváron, Munkácson és Máramaroszigeten saját orvosaival, saját felszereléssel azonnal állítson fel kiegészítő ideiglenes kórházakat. Ezek az orvosok fogják egyúttal ellátni a gyűjtőtábor egészségügyi szolgálatát is.”¹ A kórház felállítása azonban még április 19-én sem kezdődött el, mert a mozgást és telefonhasználatot korlátozó intézkedések miatt a Központi Zsidó Tanács nem tudott érintkezésbe lépni a nyíregyházi illetékesekkel. A kórház felállítása így végül a helyi zsidó tanácsra maradt.

Helyét először a gettótól távolabb lévő Szarvas utcai status quo izraelita

A zsinagóga, ahol a gettókórház volt

templom és iskola környékén jelölték ki, de végül a Kis tér 6. szám alatti ortodox zsinagóga körül létesült. A kórház létrehozásában Juhász István városi tisztii főorvos elképzeléseit vették alapul. A templom nagy termébe kerültek a gyógyíthatatlanok, magatehetetlenek és tbc-sek, egyik irodahelyiségében a köz- és önvészélyes elmebetegek. A melléte lévő iskolában 2 női-, 1 szülészeti-, 1 férfi kórtermet, 1 irodát és fizioterápiás helyiséget, 1 gyógyszertárt, 1 raktárhelyiséget alakítottak ki. A fertőző elkülönítő a szomszédos Síp utca 24. szám alatt volt és a járványos betegeket egy ideiglenes járványkórházban helyezték el. A fennmaradt betegnyilvántartásokból tudható, hogy kórtermenként 10–15 főt ápoltak.²

A templom 12 káddal és 2 nagyobb medencével rendelkező rituális fürdője lett a kórházi fürdő, ahova 5 zuhanyt is felszereltek. A pincében alakították ki a konyhát és élelmiszerraktárt. A rituális vágóhídon száraz hőlégkamrát létesítettek a tetvetlenítéshez, mert az elégtelen személyi higiénia miatt a tetveség állandó problémát jelentett. Ezért időnként mobil gőzferőtlenítő felállítására is szükség mutatkozott.

A gettó területének központjában orvosi ambulanciát rendeztek be. Az egészségügyi személyzet a szolgálati helyén lakott családtagjaival. Ennek ismeretében rekonstruálható, hogy az ambulancia valószínűleg a Kossuth u. 27-ben volt, a járványkórház a Keskeny köz 2-ben.

A kórház felszereltsége

A gyógyítás feltételeinek megteremtése nem lehetett egyszerű feladat, hiszen a város orvosi rendelőit a német hadsereg már kifosztotta. A gettóba zárt orvosok kb. negyedének az elzárt területen volt rendelője, így valószínűleg ezek felszerelése jelentették a kórházi felszerelés bázisát. A helyi Blumberg cégtől vásároltak pl. vizsgálóasztalt, centrifugát és kisebb orvosi eszközöket (pl. vérnyomásmérő, fonendoszkóp, reflexkalapács, gégetükör, fecskendő, injekciós tűk, labor eszközök) is. A kórház felszerelését leginkább a gettó bezárása után készült leltárjegyzékekből rekonstruálhatjuk.³ Ez alapján kijelenthető, hogy rendelkeztek sterilizátorral, hűtővel,

1 6163/1944 res. számú BM rendelet 1944. 04. 07.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (MNLSzSzBML) VB 186 VI 07 1943

3 MNLSzSzBML VB 186 VI 07 1943 1944. június 23-án kelt „Leltár a nyíregyházi szükség zsidókórházban talált és a nyíregyházi 309. Vöröskereszt Légő Kórháznak átadott orvosi műszerek, felszerelések és segédeszközökről” és az augusztus 24-én kelt átadóleltárak.

valamint a laboratóriumi munkákhoz szükséges kisebb eszközökkel és mikroszkóppal. Elmondható, hogy felkészültek nőgyógyászati és szülészeti beavatkozásra (curette kanál) újszülöttek ellátására, (köldökcsat, gyermekmérleg, tejfokoló), kisebb sebészeti beavatkozásokra (sebkampó, fogók, csipeszek, szikék, golyófogó, szemészeti kés, sebészeti anyagok stb.).

A gyógyszerárban pedig olyan általánosan használt medicinák álltak rendelkezésre, mint kinin, Lysoform, vaselin, ricinus, káliumpermanganát, Karlsbadi só, Phenolphtalein, Ultraseptyl és voltak gyógyszerkészítésre alkalmas eszközök. Számlákból tudható, hogy szükség szerint vásároltak alapanyagokat, pl. május 10-én a Fejér Ferenc II. Rákóczi Ferenc névre hallgató patikájából.

A kórház személyzete:

A gettó egészségügyi személyzetét négy levéltári jegyzék alapján lehet rekonstruálni. Ezek elsősorban orvosok neveit tartalmazzák, szolgálati beosztásuk, szakterületük és lakhelyük kíséretében. Két listán szerepelnek gyógyszerészek, egy másikon megjelennek az ápoló- és segédszemélyzet nevei is, akik között feltűnik számos családtag is (Havas Sándorné ápolóként, Neu Károlyné és Balázs Mihályné gyógyszerészi kíséretként).

A négy listán összesen 40 orvos és 6 gyógyszerész (Balázs Mihály, Fehér Ottó, Fejér Ferenc, Gergely Erzsébet, Gonda Mihály, Neu Károly) neve szerepel, néha elírva. Egy járóorvos (Pollatsek Sándor) és néhány körorvos kivételével valamennyien magánorvosként dolgoztak korábban; többségük Nyíregyházán, a többiek a megye 8 egyéb településén. Közülük 3–3 fő Büdszentmihályon és Nagykovácsiban élt. A doktorok többsége általános orvosi, praxist folytatott, de kb. kétharmaduknak specializációja is volt, 7 főnek több irányú is. A legtöbben fogorvosok, szülés-nő- és gyermekgyógyászok voltak, de előfordult köztük bel-, bőrgyógyász, urológus, idegyógyász, fül-orr-gégész is. Mindössze 1 doktor volt sebész. Ezért és a hiányos

felszereltség miatt a súlyosabb sebészeti eseteket az Erzsébet Közkórházba szállították műtetre, ahonnan 2–3 nap múlva visszakerültek a páciensek a zsidó kórházba ápolásra. Elmondható tehát, hogy a gettólakók egészsége fölött egy gyakorlott, a szakma és a polgárok által megbecsült, sokféle tudással rendelkező team őrködött.

A különböző időpontokban készült jegyzékek képet adnak arról is, hogy mikor és hova (pl. gyűjtőtábor) helyezték át a doktorokat. Innen tudható meg pl., hogy Róth Izsó orvosfőnököt május elején deportálták⁴, mert május 4. után már nem ő írja alá a hivatalos iratokat, hanem Breider Kálmán. Jól követhető az is, hogy kit mikor vittek át a gyűjtőtáborba, ahol tovább folytatta az orvosi tevékenységet. Pl. Heller Dezső és Török Imre már a kezdetektől felügyelte az egészségügyet Harangodon, Gálosi Dalma, Katz Ignác, Kelen Sándor és Pogány József neve csak május 8. után jelenik meg, mint tábori orvos. Szívszorító látni, ahogy egy május 8-i, a kórház személyzetét felsoroló iraton a neveket piros ceruzával áthúzták, így az addigra is már 18 főre csökkent kórházi orvosok száma 5 lett, az ápolók száma 31-ről 14-re csökkent, 2-2 helyett 1-1 laboros, szülésznő, írnök és lelkész, az 5 gyógyszerész helyett 2 látta el a feladatokat és egy gyógyszerészi kíséret sem, mint ahogy nem kellett már kapus és küldönc sem. Mindössze a konyha, mosoda személyzete csökkent csak 1-1 fővel 4-4-re és változatlanul négyen látták el a fürdői szolgálatot, ami a tetvesség állandó jelenléte miatt volt szükséges.

A városból és a környékén lévő gyűjtőtáborokból június 5-re elszállították valamennyi zsidó lakót, bezárt a zsidókórház is. Az elhurcoltak sorában osztozott az egészségügyi személyzet is. Mindössze 8 fő tért vissza a városba, megyébe és folytatta tovább hivatását.⁵ A kórház felszerelését pedig kiosztották a m. kir. Tisztiorvosi Hivatalnak, a zöldkereszt tanácsadónak, a központi orvosi rendelőnek, városi

bölcsődének, a nemibeteg gondozó intézetnek, az iskola és leventefogászatnak valamint a 309. Vöröskeresztes Légő Kórháznak.

Tisztelettel említsük azoknak az orvosoknak a neveit, akik miközben osztoztak hittársaik sorsában, a legszörnyűbb helyzetekben is óvták társaik egészségét, igyekeztek enyhíteni szenvedéseiket: Breider Kálmán bőrgyógyász urológus, Falus Pál belorvos, Kovácsné Farkas Irén fogorvos, Fodor Lajos szülész-nőgyógyász és gyermekorvos, Fried Manó belorvos, Fried Sándor, Führer György, Füredi Gyula, Gárdos Miklós fogorvos, Gálosi Dalma tiszalöki fogorvos, Gergely Imre gyermekorvos, Glück Aladár polgári gyermekorvos, Havas Sándor fül-orr-gégész, a büdszentmihályi Heller Dezső, Ibronyi József nagykovácsi fogorvos, Kain Bertalan bőrgyógyász, kozmetológus, Katz Ignác fogorvos, Kelen Lipót kovácsi körorvos, Kertész Jenő büdszentmihályi szülész-nőgyógyász, Kormos Pál idegyógyász, Kovács László fogorvos, László Adolf buji körorvos, Liener Jenő gyermekorvos, Molnár Viktor fogorvos, Moskovics Károly, Munk Károly bel- és idegyógyász, Pogány József fogorvos, Pollatsek Sándor kemecsei tisztiorvos, Révész Mór szülész-nőgyógyász, a vencesellői Róna Adolf, Róth Izsó szülész-nőgyógyász, gyermek- és fogorvos, Schön Géza, Springer Géza szülész-nőgyógyász, gyermekorvos, Szabolcs Jenő szülész-nőgyógyász, Szilárd Jenő szülész-nőgyógyász, gyermekorvos, sebész és urológus, Tapai László büdszentmihályi fogorvos, a nyírbéltői Török Imre, a nagykovácsi Vadászné, Neumann Borbála, Valér Béla szülész-nőgyógyász és Weis Sándor fogorvos.

Dr. Kührner Éva

Értesítjük a T. tagságot, hogy szokásos évi **közgyűlés**ünket 2015. március 1-én vasárnap 16.00 órai kezdettel tartjuk. Részletes tájékoztatást, valamint a tavaszi ünnepek imarendjét külön mellékletben juttatjuk el a megyében élő tagjaink részére.

4 1944. május 20-án hunyt el Auschwitzban (Nagy Ferenc: A nyíregyházi zsidóság pusztulása. 2004.)

5 Orvos egészségügyi címtár 1947

KÓTAJI IDŐUTAZÁS

2013-ban adta ki Kótaj Község Önkormányzata *Dobránszky Sándor: Időutazás – szülőfalum krónikája* című monográfiáját, amelyben két oldalt szentel a helyi zsidóság történetének.

Dobránszkyék udvara és háza tiszta és rendezett. A házigazda beljebb invitál, s miközben felesége kávéval, itallal, süteménnyel kínál, mesélni kezd:

A háború előtt sok zsidó volt Kótajban, utcák szerint soroltam fel őket a könyvemben. Az osztálytársaim között is voltak, már az elemiben is, a görög katolikus iskolában. Zsidó iskola nem volt Kótajban. Szemerszky János görög katolikus esperes, aki nagyon okos ember volt, több nyelven beszélt, jó kapcsolatban volt a helyi zsidósággal még a nehéz időkben, a negyvenes években is. A deportáláskor sok mindent rábíztak.

„A megőrzött zsinagógai ruhákat, tárgyaikat 1945. május 18-án Szemerszky János görög katolikus esperestől Schnitzler József, Veisz Béla, Schvarcz Dezső egyház-közösségi tagok átvették és elvitték.”

Schnitzler Miklós bácsinak, a péknek 13 gyereke volt, ebből öt fiú és öt lány maradt életben, hárman csecsemőkorban meghaltak. Az öt fiú közül négy néma volt. Az egyik fiú, Sanyi velem járt iskolába. Negyven évig egy rettentő szigorú tanító dolgozott ott, Radványi Sándornak hívták. 1898-ban került a községbe. Sokan írták be hozzá a gyerekeiket, egy osztályteremben több mint 110-en tanultunk. Soha olyat nem hallottunk tőle, hogy zsidó vagy magyar: egyformán kaptunk mindnyájan, nem kímélt senkit sem. A szülők még biztatták, fogjon csak keményen minket. Kikerültek közülünk mérnökök, sőt, papok is, szám szerint heten; köztük Rinyu Miklós, aki bazilita rendű szerzetes lett Máriapócon.

Nem csak a hétköznapiakat éltük együtt, jártunk zsidó esküvőkre, temetésekre. Vegyes esküvők nem voltak akkoriban. Disznóvágáskor volt olyan zsidó barátunk, akinek vittünk kóstolót.

Meizlich Ignác az utca közepén lakott. Volt egy fia, Menyus, meg három lánya: Piros, Margit és Lenke, aki gyönyörű szép lány volt. Bejáratos voltam

hozzájuk szombaton is. Láttam, amikor imádkoznak. Hétköznapi a fejükre tettek valamit, talán azért, hogy kiüsse az oda nem illő gondolatot, mert ugye a keresztény egyház azt mondja: se gondolatban, se szóban nem szabad elkövetni semmi

A Dobránszky házaspár

vétket. Azért lehetett a fejükön az a valami, hogy ne terjedjen ki a figyelmük az imádkozáson kívül másra.

A zsinagógáról sajnos nem maradt meg fénykép. Egy telek választotta el csak a görög katolikus templomtól. Iskolába menet sokszor bekukucskáltam az ajtón, de bent nem voltam, mert nem engedtek be.

„Zsinagógájukat (amely a Rákóczi utcán a jelenlegi Lupsa Zoltán lakása helyén állt), minden szombaton és ünnepnapjukon mély vallásossággal használták, gondolták vezetőjükkel, Friedman Józseffel.”

Polgári iskolába már Nyíregyházára jártam, ott is volt egy kótaji zsidó osztálytársam: Klein Gabi. Jóban voltunk egymással, éppúgy a szüleink is. Az apja itt, Kótajban Fisch Miklós ecetgyárában volt vezető. Akkor is voltak huncut gyerekek... Nyíregyházáról mindig a kisvonattal jöttünk haza. Akinek még maradt a tízóráiból, az a kisvonaton eszegette, akinek nem volt, az csak nézte. Gabi elővette az ennivalót valahol Nyíregyháza és Sóstó között, de alighogy beharapott, valamelyik gyerek lekapta a sapkát a fejről. Mikor beértünk Kótajba,

és visszaadták a sapkáját, a falat még a szájában volt, nem nyelte le. Engem ez nagyon megfogott, hogy valaki ennyire tartja a vallását... Ebből a családból mind a három gyerek odamaradt, csak a szülők tértek vissza.

Amikor elvitték a zsidókat, a Kemecei úton a lakosok sírva nézték a menetet. Érdekes véletlen volt, hogy éppen akkor azon az úton egy gazdaság cseléd-

háza kigyulladt. 15 éves voltam akkor, részt vettem az oltásban.

„A zsüpfedeles házak és melléképületek lángjait oltva mindenki látta az elvonuló karavánt, öregeket, gyerekeket, betegeket. Sok ember sírva hordta vedrekkal a vizet az oltáshoz.”

Rosenberg Miksa bácsi szabó volt. Egy utcában laktunk, végtelenül nagyra becsültem. A családjából egyedül ő jött vissza. Ő készítette a vőlegényi ruhámat, de olyan gondosan, hogy egyetlen öltés sem maradhatott ki. Két ruhám most is megvan: az acélszürke meg a mogyorószínű, úgy állnak rajtam, mint a páncél. Mikor a túlélők hazajöttek a deportálásból, többen próbálták a község lakosait felelőssé tenni a sorsuk miatt. Miksa bácsi volt, aki leintette őket, mondván, itt nincs olyan, aki tehetne arról, ami történt. Aztán Nyíregyházára költözött, ott nyugszik a Kótaji úti zsidó temetőben...

„A környék legszebb és legnagyobb zsinagógája lebontásra került (1948 körül). Az ebből származó anyagokat a görög katolikus egyháznak adományozták...”

„A választás eredménye azt mutatja, hogy a 25 éves Horthy- és Szálasi-reakció nevelésének hatását 8 hónap alatt nem lehet kitörölni.’ (Az MKP PB nyilatkozata) Ide illik az ismeretlen (kiemelés tőlem – Sz.J.) Kunovics Imre egy Rákosinak írott mondata: Amikor az MKP a kisnyilasokat soraiba fogadta, lovat adott a reakció alá; állandóan a reakció és a fasiszmus elleni harcot hirdetjük, a fasiszták pedig éppen a mi sorainkban találhatóak.’ ”

**Pünkösti Árpád:
Rákosi a hatalomért,
Európa Könyvkiadó, 1992.**

„Kunovitz (*sic!*) Imre, egy Heves megyei párttag írta Rákosinak 1945 novemberében a következőt: „Éppen az MKP tagok sorából kerülnek ki mindenütt azok, akik minden gátlás nélkül mernek ma is zsidózni, mert maguk mögött érzik a minden bajtól őket megóvó pártot, hiszen nem lehet fasiszta talán az, aki az MKP tagja! Mindezek pedig azoknak a kisnyilas köröknek a kedvéért történnek, akiknek a szavazataira vártunk, de melyeket nem kaptunk meg.(...) Felkérem Elvtársamat, nyilatkozzék abban az irányban, hogy az MKP beszünteti-e végre az antiszemitáskodást. (...) Nem vagyunk hajlandók tovább túrni ezt, mert még egy Auschwitz ellen életünk árán is küzdeni fogunk.”

Kunovitz levelére Rákosi úgy reagált, hogy utasította a káderosztályt, nézzék meg, ki ez az ember. *Kunovitz sorsáról nem tudtam meg többet.*” (Kiemelés tőlem – Sz.J.)

Alex Bandy:
A Csokoládé-gyilkosság.
Akadémiai Kiadó, 2014.

A két szerző nyomozhatott volna gondosabban is, hiszen a feladat nem volt éppen megoldhatatlan. Hogy a rejtélyes odamondogató Heves megyei volt, az kiderült; ezen a szalon messzire lehetett volna jutni. No de legyünk megértők: egy-egy vaskos, markáns főszereplőnek szentelt könyv egyszer előforduló epizodistájáról volt szó.

HEVESEN ÉS MÁSUTT

Egy időben – a harmincas évek végén, a negyvenesek elején – gyerekként jól ismertem Kunovits Imrét. Önálló kisiparos volt Hevesen, és – ami kislánykoromban sem volt mellékes számomra – feltűnően jóképű, fekete hajú, barna bőrű, izmos férfi; későbbi tudásommal karizmatikusnak mondtam volna. Ugyanakkor nemcsak eszes volt,

Imre a továbbiakban megnősült; Magda nevű felesége új kislánnyal, Katalival ajándékozta meg.

1945 után már nem volt sok értelme Hevesre járni: ismerősökből mutatoba is alig akadt, a földet ismét elvették, ezúttal nem faji, hanem osztályharcos alapon. Sokan ismerik a túlélő zsidók ellentmondásos pályáját: kezdeti szen-

Heves főtere, 1927.

de visszatekintve látszott rajta, hogy tartása van, és kényes emberi méltóságára. Igazából mint apukát ismertem meg. Ha Hevesen babázni támadt kedvem, ellátogattam a főter mellett házukba, bájos ifjú feleségéhez, Ellukához és angyali kicsi lányukhoz, Erzsikéhez.

A többit minden olvasó kitalálhatja. Imrét behívták munkaszolgálatra, Ellukát és Erzsikét Auschwitzba vitték. Imre megmaradt; felesége, kislánya, ahogy akkor is, azóta is eufemisztikusan mondjuk: nem jöttek vissza. A hazatérő, tragédiájuktól lesújtott férfi azonnal megalapította a hevesi kommunista pártot, amelynek titkára is lett. Édesapámnak – és bizonyára még sokaknak – pártja nevében ünnepélyesen ő adta vissza nagyapámtól öröklött, majd egy év múlva a Vitézi Szék által elkobzott, 60 holdas birtokát (amelyért engem a főiskolán fegyelmi úton kuláklánynak bélyegeztek, holott a Vercel nevű birtok helyén már rég állami gazdaság működött).

védeyes csatlakozásukat a kommunista párthoz, majd az „olvadással” egybeeső, ugyancsak szenvedélyes kiábrándulásukat. Imrénél ez a folyamat jóval előbb kezdődhetett: éppen Rákosihoz írott 1945-ös levele mutatja hamar feléledő keserűségét, vakmerő kritikai érzékét és szókimondását, a mostohán kezelt maradék zsidóság iránti, életre szóló elkötelezettségét, amelynek nevében mintegy ultimátumot küldött a már akkor vészjósló hatalmú Rákosinak.

A további részleteket nem ismerem. 1956-ban mindhárman elhagyták az országot. Kanadában telepedtek le.

* * *

A Sófár előző számában „Mint Marci Hevesen” címmel több hevesi ismerősömről ejtettem szót, köztük özvegy Hirsch Mórneről és két vénkisasszony lányáról, akik mindhárman Auschwitz prédái lettek.

Nos, özvegy Hirsch Mórnének volt egy Budapesten élő fia is, Sándor, aki Hun névre magyarosított. Hét évig járt jegyben nagymamám Anna nevű nővérel: először a családok tiltakozása miatt kellett várniuk, ugyanis a fiatalok történetesen unokatestvérek voltak (ne firtassuk az ágas-bogas zsidó rokoni kapcsolatokat), majd a világháború (e néven az első) szólt közbe. Végül mégis meglett a frigy, és 1915-ben világra jött Anikó nagynéném, aki néhány éve halt meg, 91 éves korában.

És jött, majd ment a Tanácsköztársaság, jött és sokáig maradt Horthy Miklós, aki egy ideig jóindulatúan elnézte a vörös terrort követő fehér terrort. Pesten ugyanakkor éhínség is dúlt. A fiatal Hun-családot meghívta magához egy Braun Adolf (családi körben Braundolfi) nevű barát (tán rokon is), aki egy Pest megyei nagybirtokon volt gazdatiszt: lakjanak végre jól, élvezzék a falusi nyugalmat...

Egy szép napon Braundolfi valahol a közelben lakodalomra volt hivatalos. Ezalatt jött egy futár a községházáról: az urak Braun Adolffal akarnak beszélni, jöjjen be üstöllést a faluba. A futárt soha sem látott Sándor bátyám, udvarias, szolgálatkész, bár kissé borongó kedélyűnek mondott férfi fogadta: barátja, a gazdatiszt egész napra távol van, de ő addig is szívesen áll az urak rendelkezésére, és majd átadja az üzenetet.

Az urak nagyot néztek: rögtön felismerték, hogy nem az jött, akivel elintéznivalójuk volt. Sándor bátyám elmagyarázta a helyzetet: ő, mint jó barát, a távol levő Braun Adolfot helyettesíti. „Úgy is jó” – vetette oda az egyik úr, majd pisztolyt rántott, és

egyik zsidó helyett kivégezte a másikat. A holttesttől egyszerűen szabadultak: kidobták az ablakon.

Hun Sándor elsőnek veszett oda a négytagú családból, megelőzve két nővérét és agg édesanyját. Anna néném özvegy maradt, a 4 éves Anikó félárva. Magyarországon megöltek egy újabb zsidót.

A történethez, mint a görög tragikus trilógiákban, szatírájáték is tartozik. Mivel a Bethlen nevéhez fűződő konszolidáció valamiféle kegydíjat helyezett kiállításba a fehérterrorban meggyilkoltak családjának, nagymamám és Anna néni öccse, az ügyvéd Béla, pert indított. A gyilkos és a cinkosok kilétét nemcsak a család: az egész falu ismerte. A bíróság mégis úgy döntött, hogy bizonyíték hiányában felmenti a gyanúsítottakat. Anikó neveltetéséről, majd hozományáról Béla bácsi gondoskodott.

* * *

Szabad feloldás gyanánt még mesélnem dr. Morvai Béláról, a kiváló ügyvédről és közismert virilistáról, a versrajongóról és szabadkőművesről?

Volt az ötvenes években egy este Morvaiék Alkotmány utcai, gyönyörű lakásán, amely most gazdátlan összevisszaságban vette körül a mintegy süvét ülő családtagokat és a szobában is nagykabátban didergő, merev, már-már kataton tartásban gubbasztó idős házaspárt. Leányuk éppen a vécén húzta le a vészhelyzetre tartalékolt dollárokat; kis motyójukban mégsem vihették magukkal. Ugyanis hajnalban jön értük az osztályidegenek kitelepítését bonyolító teherautó, hogy valami, már nem tudom, milyen nevű pusztára szállítsa őket.

Dr. Morvai Béla és neje

Béla bátyám a harmincas években a Hofherr és Schrantz gyárnál volt vállalati jogtanácsos, és e minőségében kihozott a börtönből egy Zsofinyecz Mihály nevű gyári munkást, illegális kommunistát. A bácsinak napközben, végső kétségbeesésében eszébe jutott, hogy bead egy kérvényt az azóta sem látott Zsofinyeczhez, aki az új rendszerben a kérdéses időben kohó- és gépipari miniszter volt.

És a miniszterben nemcsak a hála mozdult meg, hanem a tisztesség és bizony némi bátorság is. (Hamar el is tűnt a politika színpadáról.) Hajnalban, nem sokkal a teherautó érkezése előtt, meghozták a felmentést.

Amiből kitetszik: a szóban forgó évtizedekben a magyar zsidókkal jó dolgok is történtek...

Szántó Judit

Hitközségünk megbecsült tagja,
Kovács László felesége,

Kovács Lászlóné sz. Nagy Etelka

élete 81. évében 2014. december 22-én
súlyos betegség után elhunyt.

Az Örökkévaló vigasztaljon meg Titeket
Cion és Jeruzsálem gyászolóival együtt!

Szerkesztőségünk megdöbbenéssel
értesült róla,
hogy a Sófár több kiváló cikkének szerzője,
Szécsi Éva

2014. december 28-án elhunyt.
Osztozunk mindazok gyászában,
akik szerették,
akiknek mindig hiányozni fog.

VANNAK MÉG TANÚK XXV.

Dr. Kerekes György – az előző számban megjelent történet befejező része

És elindult a vonat 1944. június 3-án, azon a rettenetesen meleg napon. Családunkból négyen voltunk a vagonban: apám, anyám, Juditka húgom és én. Rettenetes volt a zsúfoltság, olyan szoros voltunk egymás mellett, mint a heringek a hordóban.

Három napig tartott az út. Azelőtt soha nem hallott nevű településre érkezünk meg. A parancsok német nyelven hangoztak, csíkos ruhás foglyok terelték az embereket. Különválasztották a nőket és a férfiakat, libasorba állítottak bennünket. Mindez, mint később megtudtuk, Auschwitz-Birkenauban történt. Édesanyámat és Judit húgomat pillanatok alatt szem elől tévesztettem, soha többé nem láttam őket.

Egy nyári ing volt rajtam. Amikor az SS tiszt elé értem, németül kérdezte, hogy hány éves vagyok. „Achtzehn” – mondtam, pedig még csak a 16-ot töltöttem be. A lakatos munka, a rendszeres sport – hiszen fociztam és ökölvívó edzésre jártam korábban – izmossá tett, jó fizikai állapotban voltam. Az SS tiszt elhitte, hogy 18 éves vagyok, intett, hogy menjek. Pár lépést tettem, amikor láttam, hogy az akkor 50 éves apámat a másik oldalra állította. A másodperc tört része alatt történtek a sorsdöntő események. Apám megszólalt: „Mein Sohn” (A fiam), és felém mutatott. Határozott volt: vagy én megyek vele a másik oldalra, vagy ő jön velem. Az utóbbi történt, szerencsénk volt.

Auschwitzban rövid ideig voltunk, onnan Mauthausenbe majd Melkbe kerültünk. Itt érkezésünk után kis idővel szakmunkásokat kerestek, többek között susztereket, lakatosokat.

Apám a suszterműhelybe került, ahol a kápo egy életfogytiglani büntetésre ítélt német rablógyilkos volt, korábban suszter. Az őrséget Melkben éppen abban az időben cserélték le. Kiderült, hogy a Wehrmacht katonák, akik a láger őrségét alkották, akkor jöttek vissza Franciaországból, ahol

jól összelopkodták magukat. A kápo mindezt elmesélte, beszámolt róla, hogy egyebek mellett borjúbőr, marhaborsz, gyíkbőr, krokodilbőr áll rendelkezésre.

Apámnak életmentő ötlete támadt. Azt javasolta a káponak, mondja meg a tiszteknek, hogy a suszterműhelyben olyan szakemberek vannak, akik kiváló férfi, női cipőket tudnak készíteni. A lehetőség felkeltette a tiszték érdeklődését. Egy huszti suszter a kaptafák faragásához is értett, elkészítette a kaptafát, apám csinálta a felsőrészeket, gyönyörű darabok voltak. A tiszték feleségei, szeretői mind igényt tartottak a szép cipőkre. A suszterek hónapokon keresztül ezt a munkát végezték, szükség volt rájuk, életben maradtak.

Én először földmunkát végeztem – csöveket fektettünk le –, majd a lakatosműhelybe kerültem. A szakmunkás műhelyekben dolgozó raboknak hetente fejenként 5 szál cigarettát is adtak. Sem apám, sem én nem dohányoztunk, így a cigaretta adagunkat elcserélhettük ennivalóra. A lakatosműhelyben a tilalom ellenére dohánydóznit, kést gyártottam, amit ugyancsak cigarettára cseréltem.

Nehéz munkát végeztem, részben szabadban, álltam a zehlappelen esőben, hóban, de bírtam. Nem lett sebes a kerges tenyerem, mint másoknak. Aztán elkapott engem is a vérhas fertőzés, nagyon legyengültem. Apám addig beszélt a suszterműhely kápojának, míg megengedte, hogy én is bekerüljek közéjük. Ez 1944. december elején tör-

tént. Kisebb munkákat, javításokat én is el tudtam végezni, és tovább járt nekem is a cigaretta. A kész cipőket többször én vittem el német tisztetekhez a Lagerschreiber irodájába vagy a konyhába. Itt mindig kaptam valamit, egy darab kenyeret, egy kis marmaládét vagy egy kis margarint, szalámit. Ez

Kampf Judit és György

ment a közösbe. Ilyenformán a műhelyben mindig volt egy kis élelmiszerkészletünk. Így húztuk ki a telet.

1945. március 13-án aztán elindítottak bennünket Melkből. Négy napig mentünk hajóval Linzbe, onnan gyalog Ebensee-be.

Ekkor már állandó bombázások voltak. A többség annyira legyengült, hogy nem bírtak dolgozni. Önként lehetett jelentkezni munkára, romeltakarításra a bombázások után. Én többször jelentkeztem, ugyanis a munka során mindig akadt valami ennivaló.

Még mikor a lakatos munkát végeztem, vonattal vittek ki bennünket a helyszínre. Az út során a vonat keresztülment egy rövid alagúton, ami persze sötét volt. Egyik alkalommal éppen beértünk a sötét alagútba, amikor odahajolt hozzám az egyik Wehrmacht katona, hátrább húzva a géppisztolyát. Odanyújtott nekem egy kis csomagot,

„Tedd el”, mondta. Én meglepődtem, de elvettem, betettem az ingembe. Mikor az alkalom engedte, kibontottam, két szelet kenyér volt, megkenve margarinnal, benne egy szelet szalámi. És ez így volt minden nap, amíg ott dolgoztam, amíg nem kerültem kórházba. Ez az ember kb. olyan idős lehetett, mint apám, és felvállalta, minden nap hozta a kis ételcsomagot.

Persze az egy év alatt millió disznóság és kínzás is történt, melyek közül egyet mesélek el, amit, míg élek, nem tudok elfelejteni. Az is a lakatosmunkára vonatkozásban történt 1944 őszén.

Minden reggel kikísértek bennünket a lágerből a vasútállomásra, a vasútállomáson egy rámpa volt, egy emelvény, amiről csak be kellett lépni a marhavagonba. Kora ősszel kitört a lágerben a vérhas-járvány. Az egyik gyerek, aki éppen mellettem állt, a hosszú várakozásban „becsinált”. A véres széklet ott volt szegénynek a lábánál, a földön. Három géppisztolyos SS katona volt a közelünkben, az egyik észrevette. Intett a társainak, hogy jöjjenek közelebb, beszéljék meg. Összedugták a fejüket és tanakodtak, hogy mit csináljanak. Nekünk raboknak volt egy csajkánk és egy kanalunk, azt mindig vittük magunkkal. Az egyik SS kitalálta a megoldást, szólt a szerencsétlen társamnak, hogy vegye elő a kanalát, és egye meg, amit a földre csinált. Az SS-ek röhögve nézték. Átvillant az agyamon, hogy valamit tenni kellene, de ha egy rossz mozdulatot teszek, sortűz következhet.

Ezekben a helyzetekben mutatkozott meg az emberek igazi jelleme, akár magyarok voltak, akár németek. A segítőkész, becsületes ember itt is segítőkész maradt, és vállalta a kockázatot, a becsutelen szadista még inkább kiélte ilyen hajlamait a kiszolgáltatott embereken.

Édesapám és én – sokszor csak a szerencsének köszönhetően – túléltek a szörnyűségeket és túlélte Imre bátyám is.

Az ebensei lágerben 1945. május 5-én reggel arra ébredtünk, hogy nincs őrség, a németek eltűntek. Tíz óra körül aztán megérkeztek az amerikaiak, páncélozott járműveken, harckocsikon.

Az ebensei láger felszabadulása után Neubauer Gyurka, egy nyíregyházi nőgyógyász lett az amerikai pa-

rancsnok tolmácsa. Egyik napon szólt nekem, hogy a parancsnok irodáját ki kellene takarítani. Én persze vállaltam, így megismerkedtem közelebről a parancsnokkal. Beszélgetéseink során mindig azt hangoztattam, szinte valamennyi társammal együtt, hogy minél hamarabb haza szeretnénk menni. A parancsnok nem helyeselte. „Mehetnél Svédországba, Hollandiába, Kanadába. Ne menj vissza abba az országba, ahonnan deportáltak, eladtak rabszolgának. Fiatal vagy, bárhová mehetsz”. Hajthatatlan voltam, de a társaim nagy része is. Mikor látta, hogy nem lehet meggyőzni, mondta, hogy annyit tud segíteni, hogy ad egy teherautót, azzal elmehetünk a demarkációs vonalig, ahol már a szovjetek vannak.

Így is történt. Indulás előtt azt mondta, hívjam be apámat is. Bementünk hozzá, kaptunk két nagy hátizsákot, amit megrakhattunk minden jóval, konzervekkel, csokoládéval, cigarettával, zsillett-pengével, szappannal. Úgy indultunk el, hogy jól fel voltunk szerelkezve, persze nem csak mi, hanem mások is. Így jutottunk el a teherautóval 22 nyíregyházi és még néhány máshonnan származó rabtársunkkal a szovjet parancsnokhoz.

A szovjet parancsnoktól megtudtuk, hogy indul egy vasúti szállítmány Pozsonyba, ahhoz hozzákapcsolat egy marhavagont, így eljuthatunk Pozsonyba. Meg is érkeztünk, ez úgy június elején lehetett. Érdeklődtünk, és megtudtuk, hogy naponta megy egy vonat Budapestre.

A korán reggel induló vonaton nekem csak a lépcsőn jutott hely, úgy hogy a kapaszkodót szorítottam. Így utaztam végig Pozsonytól Budapestig, a lépcsőn állva és kapaszkodva. Igyekeztem kicsit előre hajolni, nehogy kiessek, és sikerült, megérkeztünk.

Pesten a Dob utca 60-ban lakott „keresztapám”, elmentünk hozzájuk, nagy volt az öröm és a meglepetés. Nekem nagyon érdekes volt az öltözékem, volt rajtam egy Wehrmacht katonai egyenruha rangjelzés nélkül, a lábamon olasz katonai bakancs. A hátizsákomba volt akasztva egy német hegyivadász siba-kancs is. Ilyen ruhadarabok akadtak a felszabadított lágerben, ezeket vettük magunkra.

Másnap jelentkeztünk a Bethlen téren, majd kimentünk a Nyugati pályaudvarra, sikerült felszállnunk egy vonatra, a vagon tetejére, úgy utaztunk haza. Sötétedett, mikor megérkeztünk Nyíregyházára, rögtön igyekeztünk a régi otthonunkba, az Epreskert utca 2-be.

Apám műhelye, mikor itt hagyta, tele volt bőrrel és egyéb anyagokkal. Mikor visszakapta, nem volt benne más, csak a varrógépek és az asztalok. Apám újraindította az iparát és folytatta is 1948-ig. Közben ő lett a kisiparosok szövetségének megyei titkára. Nemsokára abbahagyta a felsőrész készítését, mert nem látta jövőjét az ipar folytatásának.

Én a hazaérkezésem után néhány nappal jelentkeztem Merkovszky mesternél, ahol a főnököm, a munkatársaim szívesen fogadtak, mindenben segítettek, nemsokára megszereztem a segédlevelet.

Aztán az életem más irányt vett. Vonzott a közélet. Erős volt bennem a tudásvágy. Tanultam, egyetemi végzettséget szereztem, kutatóvá váltam, megszereztem a kandidátusi fokozatot. Több mint 20 éven keresztül Latin-Amerika modern történetét kutattam. Számos könyvem jelent meg és rengeteget utaztam.

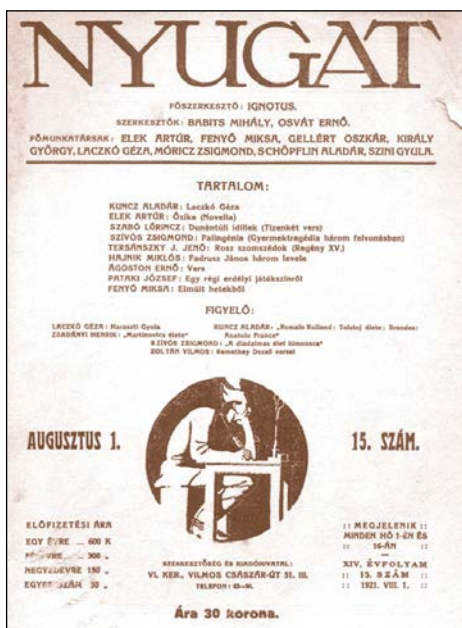
Kiegyensúlyozottan élek. Csodálatos családom van: gondoskodó feleségem, fiam, lányom, unokáim, dédunokám, fogadott lányaim és fogadott unokáim. Mindenkiel szívélyes jó viszonyban vagyok.

És miért lehetséges ez? Hiszen 1944. június 6-án rabszolgának választottak: ha a másodperc tört része alatt a másik oldalra küld az SS-tiszt, akkor nem vagyok én, és nincsenek ők. De vagyok, én egyedüliként abból a régen volt szép családból. Már csak én emlékezem rájuk, én próbálom elképzelni, mit érezhetett édesanyám, amikor kislánya kezét fogva belépett a gázkamrába. A kérdésre nincs válasz, de én, a 72894-es számot viselő, négy koncentrációs tábort megjárt és túlélő, hazájából kitaszított egykori deportált tudom, hogy emlékeznünk kell a bűnösökre, az áldozatokra, a szenvedőkre, és azokra a bátor emberekre, akik segítettek.

„VALAKI AZ ÉRTŐL INDUL EL ...” 2.

Szívós Zsigmond író, született Nyíregyházán 1897. szeptember 28-án *Stern* Zsigmond néven. (1919-ben változtatta meg a nevét.) Édesapja Stern József itt nyugszik a Kótaji úti temetőben. Édesanyja: Friedmann Katalin.

A fiatal írógeneráció egyik legegységesebb talentuma volt. Néhány finom kritikán kívül csak drámákat írt, melyek a Nyugat című folyóiratban jelentek

meg: Szerelmi dráma (1922); Üvegszemek (1921); Hősi halál (1921); Bakony (1924) és egy mély szimbólumú gyermektragedia, a Palingénia (1921).¹ A Bakony című egyfelvonásos drámájában Csokonai Vitéz Mihály ábrázolása „kiverte a biztosítékot” Kardos Albertnél, a Csokonai Kör főtítkáranál, aki felemelte szavát az ízléstelen fércmunka ellen: „A nagyjainknak tartozó kegyelet, a költőket megillető tisztelet, az igazi Csokonai-kultusz nevében tiltakoznunk kell Szívós Zsigmond Csokonai-káromlása ellen.” (KARDOS, 1924)

Idézet a darabból „Játsszák: Csokonai Vitéz Mihály: Huszonhét éves. Ormótlan koponya tömött gesztenyebarna fűrtökkel. Szegletes viaszarc, vaskos orral, meleg sötétkék szemekkel... „ Szívós Zsigmond 1926-ban Párizsba

utazott, majd hónapokat töltött Szíriában és Palesztinában. Innen súlyos, gyógyíthatatlan idegbajjal tért haza, amely véget vetett nagy reményekre jogosító írói pályájának.

Dr. Halasi Andor Ernő kritikus, műfordító, jogász. (Nyíregyháza, 1883. márc. 25. – Bp., 1969. márc. 19.) Édesapja Halasi Adolf, édesanyja Edelstein Ferdina. Felesége Gárdos Margit, gyermekük Halasi Mária (1926-1978), aki író, újságíró volt.

Halasi 1906-ban a bp.-i tudományegyetemen jogtudományi doktorátust szerzett. Már fiatalon ismert színikritikus volt. Kárpáti Auréllal együtt 1910-ben megindította és szerkesztette a rövid életű *Kritika* c. folyóiratot, majd az Irodalmi Életet. Realista igényű bírálati és irodalomtörténeti írásai a Jövendőben, A Hétben, majd a Budapesti Naplóban jelentek meg. Munkatársa volt a Népszavának, a Tettnek. Munkásságát Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Kassák Lajos egyaránt nagyra becsülte. A Nyugat c. laptól távol maradt. A

társa volt. 1930-ban kinevezték Bp.-re járásbírónak. Műfordítóként tevékenykedett, főleg angolból fordított (Thackerayt, Wilde-et, Dickenst).²

„A humor az elhagyás művészete – nem tűr meg egyetlen fölösleges mozzanatot, mondatot vagy szót sem.”

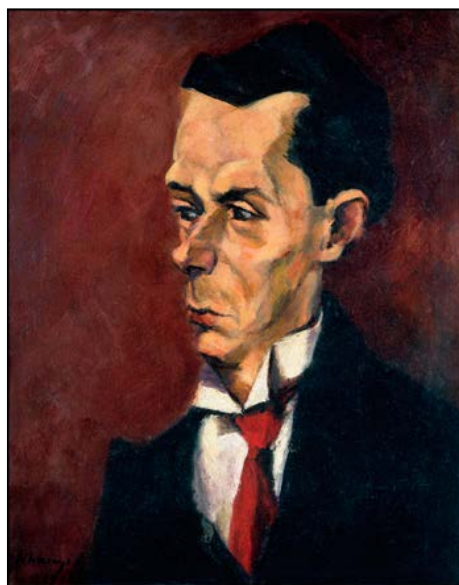
Görög László született: Guttmann László, (Nyíregyháza, 1903. szeptember 3. – Los Angeles, 1997. július 24.) Édesapja Guttmann Jónás, édesanyja Preisz Etel, felesége Görög Helén. **Testvére Gádor Béla.**

A magyar kabaré egyik legtermékenyebb szerzője. Tréfáit előadták a Kis Komédia Színházban, a Blaha Lujza Színházban, a Teréz körüti Színpadon és a Pódium Kabaréban. Legismertebbek: IBUSZ kisasszony, Előleg, Kulcs, Csendes otthon. Francia vígjátékokat is fordított magyarra. A negyvenes években kivándorolt Amerikába, majd eljutott a film fővárosába, Los Angelesbe, ahol számos forgatókönyvből igen sikeres filmek születtek.³

1946-ban Oscar díjra jelölték a legjobb eredeti forgatókönyvíró kategóriában: THE AFFAIRS OF SUSAN Thomas Monroe, Laszlo Gorog⁴

Szülőföldjéről így vallott:

„Nyíregyháza ... olyan bűvös szó számomra, mint a mágnes. Mentől inkább eltávolodom, annál jobban húz vissza. Gyermekkorom, diákéveim, mint tarka kaleidoszkóp vonulnak lelki szemeim előtt. Valami még maradt bennem a boldog békék emlékeiből; amikor négy fillérért a sarki fűszeres olyan vajazott zsemlét adott, amilyenből ma kettő is kitelnie. A Széchenyi úti uszoda, ahol az első úszóleckét vettem és azok az áldott jó nénik, akik kegyelemből megtértek, fiú létemre (8 éves voltam) és

Halasi Andor - Tihanyi Lajos műve

Tanácsköztársaság idején részt vett az irodalomszervezésben. Az utolsó álom c. verses egyfelvonásosát bemutatta a Vigszínház. Ezután kiszorult a fővárosi irodalmi életből, vidéki lapok munka-

1 Magyar Zsidó Lexikon (1929) Újváry Péter szerk. Bp. p. 855.

2 <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC05727/05832.htm>

3 KALMÁR Tibor: A nagy neveltetők. Kossuth Kiadó 2010. p. 56.

4 <http://www.oscars.org/oscars/ceremonies/1946>

lelkendezve mondták, úgy úszom, mint a csík. Azután jöttek a gimnáziumi aranyos évek, amibe fájó emlékként tódul felém a háború, román megszállás. És itt érkezett el, nemcsak legkedvesebb, hanem legfelejthetlenebb emlékemhez is, amikor egy szép reggelen belovagolt a felszabadító nemzeti hadsereg és én a Kossuth szobor mellett ott álltam azzal a kokárdával, amelyet édesanyám addig féltve őrzött kincseként tűzött a mellemre ...

Azóta engem is elnyelt Budapest kőrengetege, de én megmaradtam jó nyíregyházinak és boldog vagyok, ha innen elmenekülve, néhány napot ott tölthetek. Erre tanúm a feleségem, akivel már többször lent jártam és budapesti léte-re, úgy ismeri már Nyíregyházát, mint szűkebb hazáját, az új Lipótvárost.⁵

Sót vegyenek!

Gádor Béla (sz: Guttmann Béla), Görög László testvére, József Attila díjas író, publicista, humorista, forgatókönyvíró (Nyíregyháza, 1906. május 28. – Budapest, 1961. január 28.)

Felesége Somogyi Erzsébet színésznő. A harmincas években banktisztviselőként dolgozott, megjárta a munkaszolgálatot. Pályafutása igazából 1945 után indult el. Írói iskoláját a Ludas Matyi szerkesztőségében járta ki, ahol legtöbbször a lap akkori főszerkesztőjétől, Gábor Andortól tanult. 1947-től egészen haláláig munkatársa volt a lapnak, amelynek 1953-ig felelős szerkesztője, 1953-tól 1956-ig a főszerkesztője volt. A Pódium Kabaré, a Kamara varieté, a Vidám Színpad sokat játszott a jeleneteit. A rádióban Kellér Dezső, Darvas Szilárd mellett foglalkoztatott konferanszié volt.

Filmforgatókönyvei: Dollárpapa, Állami Áruház. Művei: Ne vess jobban; Nehéz szatírárt írni; Néhány első sze-

relem története; Sót vegyenek; Miért lettem pesszimista?; Lyuk az életrajzon; Írtam mérgemben; Ideges emberek ...

Az *Othelló Gyulaházán* című színházi témájú, szatirikus kisregényéből nagy sikerű tévéjátékot készítettek 1966-ban. Az elmúlt években Budapesten, Nyíregyházán és Zalaegerszegen nagy sikerrel játszották a kisregény Tasnádi István által színpadra írt változatát.⁶

Írásait nem az öncélú, csillogó nyelvi bravúrra, jól bevált poénokra építette föl, hanem figuráinak kitűnő pszichológiai érzéssel megrajzolt viselkedésében mutatta ki a társadalmi átalakulásokat túlélő, makacsul megrögzött emberi gyengeségeket.

„Akar ön teljesen elhülyülni? Szeret ön úgy hazamenni, hogy egy lépést tesz előre, két lépést hátra? Szeret ön fényes délben a Körúton egy fal tövében üldögegni, és óriási közönségsiker mellett magyar dalokat énekelni? Akkor igyon minél több *Zsiráf* sört! A *Zsiráf* sör magas szesztartalma és üdítő íze alkalmasá teszi arra, hogy percekben belül kitegyék az állásából... ”

Igyon *Dock*-rumot, ha öreg korára biztosítani akarja nyugodt delírium

Állami áruház

tremensét. Bármilyen intelligens, szeretetre méltó ember ön, az illatos, nemes anyagból párolt *Dock*-rum egy félóra alatt utálatos majommá varázsolja. Győződjön meg róla saját maga! Kapható mindenütt.”⁷

6 www.hotdog.hu/irodalom/kalendarium/gador-bela-nyiregyhaza

7 GÁDOR Béla: *Sót vegyenek*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 1959. p. 238.

Gádor Béla sírját a Farkasréti temetőben felszámolták, de szülőföldjén, Nyíregyházán, róla elnevezett utca és az egykori iskolája, a Kossuth gimnázium falán márványtábla őrzi emlékét.

Timár Éva

HANUKKA

Akár a hanukka, akár a karácsony a szeretet, az összetartozás érzése mellett bőven ad lehetőséget a játékra, a homo ludens – a játékos ember – megítélésében. A játékon van a hangsúly. A szeretetteljes, mosolygató játékon túl a véres, kegyetlen játékokra is. Az ember szereti fitogtatni erejét, ügyességét, amely, úgy véli, más dimenziókba emeli, fokozza a nagyságát, olykor gonoszságát, mely határtalan és mérhetetlen is lehet.

Mikor ezek a gondolatok keríngenek a fejemben, itt ülök a zsinagóga feldíszített, de bizony szegényes termében. Próbálom magam lazává, játékosává, befogadóvá tenni. Hiszen a hanukka ünnep. Nagy és bölcs ünnep a hazában és a diaszpórában. Látom a megfáradt testű embereket, a mindig félelmet sugárzó tekinteteket, a remegő lelkeket. Látom a mozdulatokat, melyekben még mindig ott lapul a talán örökké tartó félelem. Valamint látom a szerencsésen odahívott óvodások mindent elsöprő vidámságát. Látom az unokámat, amint kissé énekelve, de precíz pontossággal mondja a verset, melyet könnyen és jókedvűen tanult. Nézem az arcokon elsimuló ráncokat, hallom a zene csodálatos hatását, hallom az egyre biztosabban összeverődő tenyereket, a béke igenlését. Hallom a szeretet mindenén áthatoló ritmusát.

Nekem ez volt a hanukka hatodik napja 2014. december 21-én a Hunyadi téri zsinagógában Budapesten.

Dr. Dolinay Tamás

5 *Nyírvidek*, 1936. 12. 25. p. 21.

SZÉP ÚJ VILÁG?

A legutóbbi fejlemények jelzik, hogy Európa újabb sötét korszakba süllyed.

A folyamat leginkább a zsidókat érinti. Legnagyobb veszélyt rájuk nézve a gyorsan terjedő antiszemita muszlim közösségek jelentik, amelyeket a szélső-baloldalon lévő antiszemiták támogatnak. Ez a vallásos és szekuláris szövetség felhasználja Izrael ellenségképet kvázi a hagyományos antiszemitizmus helyett, és ma már kellévé vált a különböző Hezbollah melletti és Izrael ellenes demonstrációknak. Az Egyházak Világtanácsa nevű radikális szervezet együttműködik a palesztinokkal, azt népszerűsítve, hogy Jézus sokkal inkább palesztin volt, mint zsidó. Néhányan még a zsidók és Izrael közötti történelmi kapcsolatot is tagadják, azt állítva, hogy a zsidók az eurázsiai kazárok leszármazottai, akik a 8. században áttértek a zsidó hitre. Álláspontjuk szerint a palesztinok számítanak a régió igazi, őshonos népének.

Hivatalosan a legtöbb európai kormány elítéli az antiszemitizmust, de az iszlám erőszaktól és muszlim szavazók elvesztésétől való félelmében tartózkodik a kemény fellépéstől. Az európai kormányoknak nem sikerült a muszlim bevándorlókat társadalmukba integrálni. Saját iskoláikat és mecseteiket dzsihadisták irányítják, akiket gyakran fanatikus szaúdi vahabiták pénzelnek. Közben átmoszák a második generációs bevándorlók agyát, minek következtében azok még radikálisabbak lesznek Európában, mint szüleik voltak származási országukban. Az ilyen gyerekek lesznek később részesei gyűlöletből elkövetett bűntetteknek, néhányan pedig dzsihadista terroristává válnak. A legtöbb kiforrott gyilkos dzsihadista gyűlölettel a szívében fog hazatérni, új célpontokat keresve, amelyek leginkább zsidók lesznek.

Sem az Európai Unió, sem az egyes kormányok nem hajlandók kemény intézkedéseket hozni, melyeknek magukban kellene foglalniuk a szélsőséges iszlám iskolák bezárását, a dzsihadisták végleges kitiltását a mecsetekből, és azoknak a muszlim elemeknek bíróság elé állítását, akik részesei a gyűlöletből elkövetett bűntetteknek, lázadásoknak és törvényszegéseknek.

Különböző szélsőséges pártok találhatók a jobb oldalon: a brit Függetlenség Párt, amely igyekszik elkerülni az antiszemitizmus látszatát is, a francia Nemzeti Front, mely gyengéden elkülöníti magát antiszemita múltjától, valamint a közönséges újnáci pártok, mint a görög Arany Hajnal párt, a magyar Jobbik és a német Demokrata Párt, melyek zsidóellenes paranoiájuk miatt Hitler tetszését is elnyernék.

Az Arany Hajnallal és a Jobbikkal szembe kell szállni. Ugyanakkor a zsidóknak semlegeseknek kell lenniük a brit Függetlenség Párttal szemben, amely távol tart magától mindenféle antiszemitizmust, és visszautasítja az együttműködést a zsidógyűlölő pártokkal.

A francia Nemzeti Front problémásabb. Hivatalosan Marine Le Pen elkülöníti pártját korábbi antiszemita múltjától és elítéli a Holokauszt tagadását. Bár a párt támogatóinak nagy része nem ellenséges a zsidókkal szemben, cipel még

pár dolgot korábbi antiszemita voltából. Marine Le Pen apja notórius holokauszttagadó, továbbra is a párt tiszteletbeli elnöke és EU parlamenti képviselő. Amíg a vezetőség arra törekszik, hogy leveesse magáról a korábbi antiszemita asszociációkat, és amíg a párt nem fogad el formálisan zsidóellenes politikát, kontraproduktív lenne hivatalosan Franciaország legnagyobb politikai pártját antiszemita pártnak minősíteni. A jelek egyértelműek. Az ellenségeskedés egyre erősödik, ismét megpróbálják betiltani a körülmételést és a kóser vágást egy olyan álszent társadalomban, amely a vadászatot sportnak tekinti és tiszteli.

Ma kb 1.5 millió zsidó él Európában, mintegy hetede a háború előtti számnak. Mindig lesznek zsidók Európában, de a közösségek apró enklávékká fognak redukálódni, hacsak nem fordul meg a folyamat.

Isi Leibler worldfromjerusalem.com oldalon 2014. december 26-án elérhető írása alapján a cikket Sugár Károly szerkesztette.

TEMETŐI NYITVA TARTÁS

Április 14-ig:

Vasárnaptól csütörtökig 9-től 12 óráig

Április 15-től:

**Hétfőtől csütörtökig 9-től 16 óráig,
vasárnap 9-től 12-ig.**

**Pénteken és szombaton, valamint
állami és zsidó ünnepeken zárva.**

Elérhetőség: 30-490-0084

SÓFÁR

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: sofarujsag@gmail.com

Tel./Fax: (36)-42-417-939 • Web: www.sofar-ujzag.hu

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Szerkesztők: Dr. Klein Éva és Sárosi György

Főszerkesztő: Somos Péter • Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség.

Typográfiai munkák: Talpas Sándor (www.talpasdesign.hu)

Készült a Gprint Iroda digitális nyomdájában

(4400 Nyíregyháza, Szabolcs u. 7/A)

A folyóirat ingyenes!